

Ostrowska, Teresa

"Mumifikacja ciała ludzkiego w świetle historii obyczajów i nauk medycznych",
Ryszard Witold Gryglewski, Kraków
2005 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 51/3-4, 346-348

2006

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

dobrostan psychofizyczny. Stwierdza też, że nigdy nie uda się całkowicie wyeliminować napięcie pomiędzy obowiązującą każdego lekarza zasadą działania dla dobra chorego, a zasadą respektowania woli pacjenta.

Do pracy jest dołączona *Bibliografia* obejmująca 254 pozycje polsko- i angielskojęzyczne, w tym publikacje lekarzy m.in. Władysława Biegańskiego, Tadeusza Brzezińskiego, Zbigniewa Domostławskiego, Henryka Gaertnera, Kornela Gibińskiego, Jana Nielubowicza, Władysława Szumowskiego, Heliodora Święcickiego i Tadeusza Tołłoczki oraz *Indeks nazwisk*.

Książka ma kartonową okładkę z białym napisem ozdobioną zarysem operującego chirurga. Treść jej zainteresuje filozofa, etyka, psychologa, teologa, prawnika, a także lekarza praktyka.

Teresa Ostrowska
Warszawa

Ryszard Witold Gryglewski: *Mumifikacja ciała ludzkiego w świetle historii obyczajów i nauk medycznych*. Kraków 2005, 8°, 250 s.

Jest to rozprawa doktorska pisana pod kierunkiem prof. Andrzeja Śródki. Dotyczy tematyki interdyscyplinarnej: pogranicza medycyny sądowej, historii nauk medycznych, biologii, biochemii, paleopatologii, antropologii kulturowej, religioznawstwa, etnografii, archeologii, tanatologii, egiptologii, historii kultury, obyczajów i sztuki, na koniec techniki konserwowania zwłok.

Publikacja zawiera *Wstęp*, zasadniczą treść ujętą w pięć rozdziałów opatrzonych piśmiennictwem, *Zakończenie*, *Bibliografię*. W tej ostatniej części wydzielono *Książki i publikacje* (155 pozycji) i *Artykuły* (59 pozycji). Piśmiennictwo pochodzi z XIX, XX i XXI wieku, jest ogłaszane w języku polskim, angielskim, niemieckim, francuskim i rosyjskim, a znajdują się wśród niego m.in. książki autorstwa A. Brücknera, J. St. Bystronia, Herodota, Homera, W. Shakespeare'a i Biblia Tysiąclecia. A oto treść rozprawy.

I. Ciało po śmierci z punktu widzenia nauk medycznych. Autor opisuje tu fizjopatologię umierania, proces całkowitego rozkładu zwłok czyli putrefakcję wywołującą „szkodliwość zwłok” (jest to autoliza, gnicie, zeszkieletowanie i tzw. zmiany utrwalające), a także zahamowanie procesu rozkładu zwłok uzależnione od miejsca pochowania, które to zjawisko sprzyja wierze w życie pozagrobowe. Naturalne zahamowanie putrefakcji to przeobrażenie tłuszczowo-woskowe, przeobrażenie torfowe i strupieszenie czyli mumifikacja. Intencjonalne zaś zahamowanie rozkładu zwłok to mumifikacja sztuczna oraz kriogenizacja; metody te prowadzą do zachowania fizyczności zmarłego. Przepuszczalnie mumifikację sztuczną zapoczątkowali przed naszą erą przedstawiciele preceramicznej

kultury Chinchorro w Ameryce Południowej. Zabieg kriogenizacji wykonano natomiast po raz pierwszy w 1967 r. W Kalifornii na umierającym na raka profesorze psychologii, który w tym stanie oczekuje na dzień, kiedy medycyna będzie w stanie zwalczać nowotwory.

II. Ciało po śmierci w świetle doświadczeń kulturowych. Zmarły jawi się jako ktoś lub coś obcego, inny byt. Powstały zatem obrzędy (rytuały) przejścia służące wytworzeniu z nim nowych relacji, relacji oswojenia śmierci. Jest to obrzęd odłączenia (wynoszenie zmarłego na zewnątrz jego siedliska, palenie domu, niszczenie przedmiotów z nim związanych, uśmiercanie żon, niewolników, ulubionych zwierząt); obrzęd graniczny, liminalny, gdy zmarły nie ma już praw przysługujących żywym, ani jeszcze praw przysługujących zmarłym, polegający na zniszczeniu trupa (kremacja, kanibalizm, porzycenie i mumifikacja); wreszcie obrzęd przyjęcia (stypa i obrzędy wspominek w pewien czas po pogrzebie).

Zwyczaj funeralne (pogrzebowe) są różnorakie: oddanie ciała ziemi (inhumacja), kremacja (spopielenie), porzucenie, kanibalizm, na koniec pochówki w środowisku wodnym. Zdarza się też manipulowanie zwłokami. Jest to uprzedmiotowienie ich, a więc desakralizacja. Czasem jednak manipulacje te wprowadzają je w obszar *sacrum*, gdy chodzi o relikwie świętych lub pochówki znanych osobistości. W XVI i XVII wieku stosowano „leki z mumii” – farmaceutyki wytwarzane z mumii. W XVIII i początkach XIX wieku handlowano zwłokami wykorzystując je do przeprowadzania sekcji. Zwłoki używano też do tworzenia kolekcji teratologicznych. W Polsce bogate zbiory teratologiczne znajdują się w Krakowskim Muzeum Anatomopatologicznym.

III. Mumifikacja ciała po śmierci w tradycjach obrzędów pogrzebowych. Obyczaj mumifikacji zwłok, mający swoją symbolikę w różnych tradycjach kulturowych, wynikał z przekonania, że zapewni ona zmarłym nieśmiertelność. Na źródła dotyczące praktyk mumifikacyjnych składają się informacje pozyskane w trakcie działań archeologicznych, badań paleopatologicznych oraz informacje z obszaru kulturowego. Autor szczegółowo omawia paleopatologię. Opisuje też obraz paleopatologiczny zmumifikowanego ciała, na co składają się ślady przebytych chorób, występowanie zmian patologicznych, określenie przyczyn śmierci i wieku, w którym nastąpił zgon, wreszcie sam przebieg badania paleopatologicznego.

IV. Mumifikacja ciała po śmierci w starożytnym Egipcie. Najlepiej są poznane mumie egipskie. Cała tradycja funeralna Egipcjan jest ściśle związana z wiarą w nieśmiertelność duszy i z mitem o Ozyryście, jego gwałtownej śmierci i zmartwychwstaniu. Autor przedstawia tu stan badań nad mumiami egipskimi, źródła pisane dotyczące tradycji mumifikowania zwłok i rozwój technik balsamowania ciał osób zmarłych w starożytnym Egipcie.

V. Współczesne techniki mumifikacyjne (tanatopraksja). Termin tanatopraksja ma szersze znaczenie niż mumifikacja, bo oznacza wszystkie zabiegi dotyczące zwłok, które mają zahamować proces ich gnilnego rozpadu. Zabieg ten

był od wieków znany w Europie, a stosowany jest w różnych celach. Dla celów estetycznych stosuje się go przygotowując zmarłego do uroczystości; dla celów praktycznych – ze względu na odległy termin pogrzebu; dla celów religijno-dydaktycznych – wobec dostojników i osób sławnych np. papieży, monarchów, Lenina; dla celów naukowych – do preparatyki anatomicznej, a także dla celów sensacyjnych urządzając wystawy mumii. W Polsce zmumifikowano m.in. św. Andrzeja Bobolę i Adama Mickiewicza. Poznajemy też współczesne metody ochrony ciała przed gniciem.

Autor dobrze się porusza w określonym przez siebie temacie. Jest czytany, zna języki kongresowe, umie też posługiwać się piśmiennictwem. Pisze szczegółowo. Ma zacięcie dydaktyka. Chcąc przejrzeć przekazać swoje wywody powtarza dodatkowo ich treść we *Wstępie*, *Zakończeniu* i streszczeniach, zamieszczanych przy rozdziałach. W podsumowaniu swoich wywodów podaje, że tradycja mumifikacji zwłok wynika z lęku przed rozkładem ciała, dąży do utrwalenia jego fizyczności, występuje w różnych kulturach i różnych czasach.

Publikacja ma kartonową okładkę w ciemnym kolorze ozdobioną wizerunkami głów mumii. Będzie ona miała wartość poznawczą dla każdego inteligenta, a warsztatową dla historyka nauki i historyka obyczajów. Również lekarz medyk sądowy dużo z niej skorzysta.

Teresa Ostrowska
Warszawa

Zawód farmaceuty na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Pod redakcją Bożeny Urbaneckiej. Zawody medyczne na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Warszawa-Katowice 2006, Instytut Historii Nauki PAN, 8°, 415 s., ilustr.

Jest to już druga pozycja z serii: Zawody medyczne na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Pierwsza z nich dotyczyła zawodu położnej (Katowice 2004), obecna zaś dotyczy aptekarzy i farmaceutów. Aptekarzy – czyli osób wytwarzających leki i posiadających miejsce ich dystrybucji, i farmaceutów – czyli znawców farmacji, wiedzy o leku, posiadających odpowiednie kwalifikacje.

Publikacja obejmuje *Wstęp*, 19 artykułów liczących od kilkunastu do ponad 40 stron opatrzonego piśmiennictwem, wykaz: *Autorzy prac*, *Spis ilustracji* (50 czarno-białych pozycji z podaniem prowienienencji), *Indeks nazwisk* i *Indeks instytucji*.

Autorami prac są osoby o różnym przygotowaniu naukowym: od magistra do profesora, w tym są farmaceuci i historycy. Wywodzą się oni z różnych środowisk. Są to absolwentki Wydziału Farmacji Śląskiej Akademii Medycznej w Katowicach-Sosnowcu, pracownicy Śląskiej Akademii Medycznej tamże, Wyższej Szkoły Zawodowej w Ciechanowie, Zespołu Szkół Pomaturalnych tamże,